

כל סודותיך דולפים מהמחשב / אריה בנדר

דפי מחשב ובהם סודות הפרט מתגלגלים במשרדי ממשלה ובגופים אחרים, ציבוריים ופרטיים לעתים – ממש ברחוב. יש חוק להגנת הפרטיות אבל מתברר שעיקר שמירתו מוטל על האזרח. יש חובת רישום של מאגרי המדינה, אבל רובם לא רשום. צנעת הפרט מופקרת – די בלחיצת כפתור.

אריה שמעוני, עובד בכיר בחברה הממשלתית לשרותי מחשב, מל"מ, הופתע לקבל במאי האחרון מעטפה המיועדת לבתו ובה עלון פרסומת של חברה המייצרת טמפונים. על המעטפה הייתה תווית ועליה פרטי בתו, שמה השני ושם משפחה נוסף, פרטים המצויים רק במרשם האוכלוסין. לאחר התייעצות הוגשה תלונה למשטרה וזו פתחה בחקירה.

בעקבות אותה חקירה, הוגש השבוע כתב אישום לבית המשפט השלום בירושלים נגד רפאל בן יעקב מרובקה, מבני-ברק. ב-1973 עסק מרובקה בעבודות תכנות ושירותי מחשב. במסגרת עבודתו זו קיבל הזמנה ממטה הבחירות של המפד"ל. מרובקה קיבל את האישורים המתאימים לקבלת המידע של אוכלוסיית הבוחרים. אף על פי כתב האישום, שלף ממרשם האוכלוסין פרטים שכללו גם דת ומעמד אישי וכן פרטים על אוכלוסיה מתחת לגיל 18, שכללו בין היתר ציון דת ומעמד אישי, בלי ידיעת משרד הפנים או מל"מ-מערכות. אלה סברו כי הנאשם מקבל רק פרטים המופיעים ממילא בקובץ הבוחרים.

באוקטובר 1982 פנה הנאשם למשרד הפנים בירושלים בבקשה לאשר לו לעדכן את הקובץ שברשותו בציינו כי גרעין הקובץ הוא ספר הבוחרים. הנאשם העלים, על פי כתב האשמה, כי בקובץ שברשותו מופיעים רישומים של כל הגילים, כולל קטינים, וכן מעמד אישי ודת. המשרד אפשר לו לבצע את העדכון. על פי החשד מכר הנאשם את המידע שברשותו לגורמים מסחריים.

דרור בר-יוסף, בן 6, תושב שכונת ארמון הנציב בירושלים, קיבל לפני כחודשיים לביתו מכתב שנשלח ע"י חברת המשקאות "טרופית". פרטיו של דרור נרשמו על גבי מדבקת מחשב. בתוך המעטפה הייתה הזמנה להצטרף למבצע איסוף שקיות. מכתבים כאלה הגיעו לכל ילדי הגן שבו למד דרור. נתונים על התלמידים, שמותיהם וכתובותיהם, אפשר לקבל רק ממאגר המידע של הרשות המקומית.

במקרה אחר נדהמו חיילים נפגעי הלם קרב לגלות בתיבות הדואר שלהם מכתבים מסטודנטים לפסיכולוגיה המבקשים מהם להצטרף למחקר שבא לבדוק את תגובותיהם של נפגעי הלם.

יוסף צוריאל, כתב "מעריב", עיין השבוע בחשבון הבנק של שלושה אזרחים שכספיהם מופקדים בסניף בנק ירושלמי שמספרו 784. על מצבם הכספי למד לא בבנק כי אם בחנות המכולת השכונתית. החנווני, ידיד סיני, מצא ברשות הרבים דפי מחשב של הבנק עם נתונים לסוף חודש ספטמבר.

"יש כיום התפוצצות של מידע הנאגר אצל גופים שונים ופרטים סודיים עלינו דולפים החוצה באין מפריע", מתריעה הד"ר רות גביוון, מרצה למשפטים באוניברסיטה העברית ומפעילות האגודה לזכויות האזרח. "לצערי, קיימת דליפה מאסיבית של מידע. בייחוד ממשרדי הבריאות,

הפנים והמשטרה. ההגנה על הפרטיות אינה מצליחה להדביק את הקצב המהיר של פיתוח טכנולוגיית המחשב בארץ".

לד"ר גביזון מגיעות פניות על פגיעה בפרטיותו של האזרח וחשיפת סודות הנוגעים אליו. "יש נזילה עצומה של מידע מתוך רשומות רפואיות. למשל, חברת ביטוח מבקשת לבדוק מידע שפלוני חסר כוח-גברא. לשם כך היא צריכה חוות דעת רפואית. אין כיום לחברות הביטוח כל בעיה להשיג פרטים רפואיים חסויים מתוך תיקים רפואיים. גם חוקרים פרטיים הנשכרים למשל ע"י בני-זוג מסוכסכים, מצליחים להשיג פרטים אישיים. במשרדי הממשלה נערמות ערימות גדולות של דפי מחשב עם נתונים שונים עלינו, במקומות שכל אדם יכול לגשת, ליטול מהם ולעשות בהם כרצונו". לפני כמה שנים טיפלה הד"ר גביזון בתלונות של נשים שקיבלו לבתייהן פניות של גורמים דתיים לסרב לשרת בצה"ל. "כדי להשיג את הכתובות היו צריכים אותם גורמים לשלוף ממשרד הפנים נתונים אישיים על-פי שנתונים. הבעיה העיקרית שנתעוררה כאן הייתה כיצד הגיעו נתוני השנתון לאותם גורמים. עד היום לא קיבלנו תשובה משביעת רצון. ברור שמישהו במשרד הדליף את זה." הד"ר גביזון הייתה חברה בוועדה לעניין העברת ידיעות בין גופים ציבוריים שהגישה את מסקנותיה בחודש נובמבר 1982. במהלך עבודתה של הוועדה נתקלו חבריה במודעה שפורסמה באחד העיתונים ושבה הציע גורם פרטי למסור, תמורת תשלום, לכל דכפין, נתונים עדכניים מרשומות משרד הפנים.

"ליום הולדתי הארבעים קיבלתי מכתבים מכמה חברות מסחריות שהציעו לי עסקות יום-הולדת מיוחדות", מספרת ד"ר גביזון. "העובדה הזו מלמדת כי בשוק מסתובבים דפי מחשב עם נתונים כמו שם, כתובת ותאריך לידה. נכון שאפשר לומר שפה מדובר במידע תמים לכאורה, אבל פוטנציאל הנזק בדליפת מידע כזה הוא גדול. זה רק קצה הקרחון של מידע שסכנת דליפתו גוברת ככל שריכוזי המידע גדלים. יש אמנם חובה על עובדי המדינה לשמור על חשאיות המידע, אבל מסתבר שהנושא קשה לאכיפה משום שמידע מועבר לעתים בתום לב ולעתים ביודעין. אין לי ספק שחלק ממדליפי המידע עושים זאת תמורת כסף, אבל רוב הנזילות מקורן בחוסר תשומת לב". דוגמה לך מצאה הד"ר גביזון במשרד החינוך. "מוסד חינוכי גדול לחינוך מבוגרים רצה לסייע לאנשים בעלי קושי בלימוד השפה האנגלית. כיצד מאתרים אותם? מבקשים ממשרד החינוך לשלוף רשימה של כל מי שנכשלו בבחינת בגרות באנגלית בעשור האחרון. המשרד מסר את המידע בכוונה חיובית. אבל אני מתארת לעצמי שישנם אנשים רבים שהיו מעוניינים לשמור פרט זה לעצמם והם לא שמחו למצוא בתיבת הדואר מכתב המזכיר להם כי נכשלו בבחינה באנגלית". עוד דוגמה היא מביאה ממאגר המידע של משרד הביטחון. מישהו רצה לערוך מחקר על תהליך השיקום של אלמנות מלחמה ויתומים. "פתאום מקבלות אלמנות מכתבים מאותו גורם. יש פה פגיעה ברורה בפרטיות".

הפגיעה הקשה ביותר בתחום הפרטיות נוגעת למידע רפואי. "החוק לגמרי פרוץ בתחום זה. לרשם כלי הנשק במשרד הפנים, יש, למשל, גישה מלאה לכל הנתונים על אשפוז קודם של מבקש רישיון וגם לדוחות על טיפולים אמבולטוריים. כל אזרח שהיה אי פעם באשפוז חשוף לכך שמידע זה יגיע לגורמים שונים. פה נגרם נזק כפול. מצד אחד, פוגעים באזרח – מידע זה שולל ממנו זכויות רבות. מצד שני, מרתיעים אזרחים הזקוקים לטיפול נפשי מלפנות לטיפול, מפני החשש שמידע זה ידלוף ויפגע במהלך התקין של חייהם".

הד"ר גביזון מסבירה: "אדם יכול להגיע לאשפוז גם בנסיבות שאינן קשות במיוחד. למשל, קיימים מצבים בגיל ההתבגרות שבהם זקוק הצעיר לאשפוז מוגבל. רופא שצריך למסור מידע על

אשפוזו של פלוני יהסס להציע לו סוג זה של טיפול מתוך ידיעה לאן יגיע המידע הזה ומה הוא עלול לגרום לאותו אדם. מי שאושפז פעם אחת מוטבע על מצחו אות קין. זה סוף הדרך מבחינת רישיון נהיגה, שרות צבאי, קבלת עבודה. היום, כשאתה בא להוציא רישיון נהיגה או נשק, מסירת המידע על עברך הנפשי היא אוטומטית. מקבלי המידע לא עושים הבחנה לגבי מידת הרלוונטיות שלו להווה".

היא מזכירה גם בעיה חדשה: "אין לי ספק שהרבה יותר אנשים היו נבדקים כדי לדעת אם הם נגועים באיידס, לולא פחדו מפני דליפת המידע הזה".

נזילה גדולה של מידע מקורה במשטרה. "פה מדובר במידע רגיש, פוגע, בוטה, שפעמים רבות מודלף בכוונה תחילה. למשל, הגיע אלי בחור סימפטי, איש שב"כ, עם חברתו-לחיים. השניים נעצרו בחשד שניהלו בית-בושת. מתברר שהבחורה הייתה נימפומנית והיה לה צורך לקיים יחסי-מין עם גברים רבים, וחברה קיבל זאת. הכניסו אותם למעצר 15 יום והפעילו עליהם לחץ שיודו. חלק מהלחץ היה הדלפת הסיפור לעיתונות, כולל שמותיהם.

"אנו יודעים שנעצרים רבים לא עשו את מה שמייחסים להם. קיימת סכנה שהם יודו כדי למנוע דליפת מידע עליהם. סכנה כפולה: גרימת עוול למי שלא פשע כעת שהפושע האמיתי מסתובב חופשי".

מידע רב על אזרחי ישראל נאגר בידי מכונים פרטיים המעבירים למעסיקים חוות דעת בנוגע להתאמתו של אדם לתפקיד מסוים. "יש מכונים לבדיקות פסיכומטריות או גרפולוגיות שבהם חלק מהשאלות לא רלוונטי. לשם מה זקוק המכון לדעת על העדפותיו המיניות של מישהו שמבקש לעבוד כפקיד? נשאלת השאלה: מה עושים באותו המידע ולאן הוא מועבר?"

אחד המקורות הקלים להשגת פרטים אישיים שונים על האזרח הוא פנקס הבוחרים. הפנקסים מוצגים לעיון הציבור במקומות שונים ועותקים מהם מגיעים למטה הבחירות. "אין לי ספק שפנקסים אלה הגיעו לידיהם של גורמים מסחריים. המצב כיום בתחום זה הוא פרוץ. למעשה, אדם מן הישוב אינו יודע איזה מידע נאגר עליו, בידי מי, ואיזה שימוש נעשה בו. ההגנה הטוב ביותר שלנו מפני פגיעה בפרטיות איננה חוק אלא העובדה שלא מתעניינים בנו", אומרת ד"ר גביזון. "אם מישהו רוצה לדעת עלינו, הוא יכול להשיג בקלות מידע רב".

חיים קלוגמן, ממונה בכיר על החקיקה ויועץ לשר המשפטים, עמד בראש הוועדה שבדקה באיזו מידה ובאלו עניינים רצוי לאפשר לגוף ציבורי להעביר מידע לגופים ציבוריים אחרים; מהם הסדרים הראויים בעניין זה; ומהם האמצעים הראויים כדי להפחית את הסכנה של שימוש לרעה באפשרויות של העברת מידע.

"בשנים האחרונות נהפכה הסכנה של פגיעה בפרטיות למוחשית. פעם, קטעי המידע על כל אזרח היו קטנים. היום, בלחיצת כפתור אתה יכול לקבל ריכוז עצום של מידע מכל מיני גורמים. כמות המידע העצומה המרוכזת בידי הרשויות מביאה למעשה להפשטתו של האזרח מכל סודותיו".

אומר עוד קלוגמן: "זכותו של האזרח לשמור בסוד את העובדה שהוא נכה צה"ל, שיש לו סעיף נפשי, שהוא עני או רעב ללחם. עד 1981 לא היה הנושא מוסדר בחוק. בשנה זו נחקק חוק הגנת הפרטיות. אז הסתבר שאם לא נטפל בפרק של מאגרי מידע, נתעלם מהסכנה החמורה ביותר של פגיעה בפרטיות האזרח". ועדה בראשותו של קלוגמן הכינה את התיקון לחוק שהתקבל במרס האחרון והאוסר העברת מיד בין גופים ציבוריים, אלא בתנאים ובמגבלות שקבע החוק.

"הקונספציה של החוק היא שלא מגייסים שוטרים או פקחים כדי לדעת אם נעשתה עבירה ונפגעה פרטיות האזרח, אלא שמספקים, בחוק, כלים לאזרח עצמו להגן על פרטיותו ולהגיש קובלנה פלילית פרטית".

החוק מאפשר לכל אזרח לבדוק בעצמו או ע"י בא כוחו את המידע המצוי עליו במאגר. "כשאתה יודע שבמאגר מידע מסוים נמצא מידע מוטעה עליך, מותר לך לדרוש את תיקונו". מידע המתייחס למצב בריאותו של אדם, לא יוצג אלא באמצעות רופא. הרופא יהיה רשאי למנוע מידע מהמבקש מטעמים רפואיים בלבד. מהוראות אלה פטורים מאגרי מידע כגון שלטונות המס, בטחון המדינה, או מידע שהוראות חיקוק אוסרות את גילוי.

אחד מכלי העזר שהקים משרד המשפטים כדי להפעיל את החוק, הוא מוסד מאגרי המידע. "כל מאגר במדינה שמחזיק ברשותו מידע אישי, חייב להירשם אצל רשם מאגרי המידע ולפרט איזה מידע נמצא ברשותו", אומר חיים קלוגמן. "לצער, מספר המאגרים הרשום אצלנו הוא הרבה פחות ממספר המאגרים הקיימים בפועל".

לד"ר רות גביזון ספיקות כבדים לגבי יעילותו של רשם המאגרים. "בתחום אכיפת החוק, המצב הוא בכי רע. רוב המאגרים לא נרשמו, רמת הפירוט שלהם היא כללית, הציבור כמעט שאינו יודע על זכות העיון. קשה להבין כיצד מצפים לכך שאדם אחד יוכל להתמודד עם כל הנושא".

האיש שעליו מוטלת משימת הפיקוח על מאגרי המידע האדירים שהתפתחו במדינה הוא אריה לית. במשרדו שברחוב הלל בירושלים, ממלא לית תפקיד נוסף, מזכיר מועצת רואי החשבון. משרדו פועל מאז ספטמבר 1981. "עד היום נרשמו אצלי 480 מאגרי מידע, מהם כמעט כל מאגרי המידע בסקטור הציבורי, ובעיקר כל הגדולים שבהם, כמו בנקים, חברות ביטוח. שלחתי 1000 טפסי הרשמה לגופים שונים וקיבלתי בחזרה 480. קשה לי לדעת כמה אינם רשומים אצלי", הוא אומר. "פרסמתי בכלי התקשורת את חובת הרישום. מי שלא נרשם עובר עבירה. כיום אני מנהל מגעים עם המשטרה בסוגיה כיצד לטפל במי שלא נרשם".

מנכ"ל משרד המשפטים, משה גבאי, אומר כי החוק לא מטיל את כל אחריות הפעולה על משרדו. "המשרד צריך לקיים את השירות באופן שהמידע על מאגרים ירוכז אצל הרשם, והשרות הזה קיים. מה שלקוי במידה מסוימת זה שלרשם אין הכלים ליזום חקירות על מנת לוודא שכל גורם שיש לו מאגר אכן נרשם ופועל כחוק. אך יש לנו בעיה של חוסר יכולת להוסיף עובדים לתפקידים חיוניים".

המנכ"ל גורס שאין למעשה למשרדו אפשרות טכנית לפקח על העברת המידע בין משרדי הממשלה השונים. "אלא אם כן נקים מערך של חוקרים, דבר שלא ניתן לעשותו. החוק נתן כלים בידי האזרח. הוא שצריך לעמוד על המשמר. אנחנו יצרנו מסגרת ותשתית לפעולה".

הד"ר רות גביזון סבורה שבתחום זה לא נעשה די. "אם רשם מאגרי המידע היה יעיל, כל מקרה של הפרת החוק היה צריך להגיע לידיעתו. צריך להפעיל סנקציות, לחייב מאגרים להגיש דו"ח שנתי ולחסל מאגרי מידע פרטיים ופיראטיים, שלא נרשמו. כמו כן צריך להגביר את הפיקוח על העברת המידע בין משרדי הממשלה ואפשר להשתמש בניסיון האמריקני בתחום זה. נכון שיש לנו חוק מתקדם, אבל במצב הקיים אינני רואה כיצד אפשר לאוכפו ולאבטח את סודותינו המופקדים בידי הרשויות".

מה אומר החוק

מאגר מידע – מרכז להחסנת מידע באמצעות מערכת עיבוד נתונים אוטומטית.
מידע – נתונים על אישיות של אדם, מעמדו האישי, צנעת אישיותו, מצב בריאותו, מצבו הכלכלי, הכשרתו המקצועית, דעותיו ואמונתו.

שימוש במידע – לרבות גילוי, העברתו ומסירתו.

"אדם שעיין במידע שעליו ומצא כי אינו נכון, שלם, ברור או מעודכן, רשאי לפנות לבעל מאגר המידע, ואם הוא תושב חוץ – למחזיק מאגר המידע, בבקשה לתקן את המידע או למוחקו. על סירובו של בעל מאגר המידע לאפשר עיון ועל הודעת סירוב, רשאי מבקש המידע לערער לפני בית משפט השלום באופן ובדרך שנקבעו בתקנות.

לא יגלה אדם מידע שהגיע אליו בתוקף תפקידו כעובד, כמנהל או כמחזיק של מאגר מידע, אלא לצורך ביצוע עבודתו, או לביצוע חוק זה, או על פי צו של בית משפט בקשר להליך משפטי".

חוק הגנת הפרטיות, התשמ"א, 1981.